บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง "บทบาทของครูโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนราธิวาสต่อการพัฒนาชนบท" ครั้งนี้ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอเรียงตามลำดับดังต่อไปนี้ บทบาท แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของครูในการพัฒนาชนบท

บทบาท

คำว่า "บทบาท" มีความหมายว่า "การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้" (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 459) นอกจากนี้มีผู้ให้ความหมายและเสนอแนวคิดไว้หลายทัศนะ ดังต่อไปนี้

พัทยา สายหู (2534 : 47) กล่าวว่าบทบาทก็คือการกระทำต่าง ๆ ที่ "บท" กำหนดได้ให้ผู้แสดงต้องทำตราบใดที่ยังอยู่ใน "บท" นั้นเปรียบได้เหมือน "บท" ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้น ๆ เป็นตัว (ละคร) อะไร มีบทที่จะต้องแสดงอย่างไร

สุพัตรา สุภาพ (2528 : 26) ได้อธิบายความหมายของบทบาทสรุปได้ว่าบทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพซึ่งสถานภาพเป็นตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดมีบุคคลมีอยู่กับผู้อื่น และสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไร

ทิตยา สุวรรณะชฎ (2527 : 43) ได้แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนดโดยฐานะตำแหน่ง

ณรงค์ เส็งประชา (2532 : 109) ได้ให้ความหมายพร้อมยกตัวอย่างได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับความหมายของบทบาทว่า หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหมายให้บุคคลกระทำ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์เป็นทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยพ่อแม่ทำงาน อยู่ในโอวาทพ่อแม่ ตำรวจมีหน้าที่รักษาความสงบความเรียบร้อย ทหารมีหน้าที่ป้องกันประเทศ นายกรัฐมนตรีก็มีหน้าที่ในการบริหารประเทศ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

มนุษย์จะต้องเป็นสมาชิกของสังคม มนุษย์ทุกคนนั้นต้องมีบทบาททางสังคม และบทบาทนั้น ค่อนข้างแน่นอนตายตัว สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ตามทัศนะของนักวิชาการหลายสาขาอาจอธิบายแตกต่างกัน แต่สาระส่วนใหญ่แล้วคล้ายคลึงกัน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

โฮแมนส์ (Homans) (สุรางค์ จันท์เอม. 2524 : 19) เชื่อว่าตำแหน่งเป็นเพียงตัวกระตุ้นบุคคลใดมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ตำแหน่งมักจะเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดการ กระทำต่าง ๆ และบทบาทของบุคคลมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามตำแหน่งที่บุคคลได้รับเสนอ

นงลักษณ์ ภาพสวัสดิ์ (2529 : 29) กล่าวว่า บทบาทของบุคคลในสังคมจะถูกกำหนดไว้ควบคู่กับสถานภาพทางสังคม เช่น สถานภาพเป็นบิดามารดา ก็หมายความว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ที่แน่นอนในการเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องดูแลเลี้ยงดูครอบครัว อบรมสั่งสอนบุตร บุคคลใดมีสถานภาพเป็นนักศึกษา นักเรียนก็มีหน้าที่ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เป็นต้น มนุษย์ทุกคนมีบทบาทที่แน่นอนตามสถานภาพของตนในสังคมหากมิได้กระทำตามบทบาทหน้าที่ที่สังคมได้กำหนด หรือคาดหวังไว้ก็จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม

ภิญโญ สาธร (2523 : 259) ได้ให้ความเห็นว่าตามทฤษฎีบทบาท (Role Theory) สิ่งที่บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งถูกคนอื่นคาดหมายให้เขาทำ เรียกว่าบทบาทหน้าที่ (Role) บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่ผู้นั้นครองอยู่ บทบาทหน้าที่หรือเงื่อนไขที่ต้องกระทำ และบรรดาสิทธิต่าง ๆ ที่ได้มาพร้อมกับตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ประจำตำแหน่งแต่ละตำแหน่งเกี่ยวพันกับสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันภายในระบบสังคมเดียวกัน จากความหมายและแนวคิดที่ได้นำเสนอนั้นอาจสรุปได้ว่า บทบาทคือ การปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคลซึ่งเป็นไปตามความคิดเห็นของตนเอง และตามความคาดหวังของตำแหน่งหรือสถานภาพที่เปลี่ยนไป

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "ปอเนาะ" ความหมายเดิมของคำว่า "ปอเนาะ" มาจากคำว่า "ปอนด๊อก" แปลว่า "กระท่อม" แต่โดยความเข้าใจทั่วไป ทางด้านการศึกษาแล้วหมายถึง สถาบันที่ทำการสอนและเรียนวิชาศาสนาอิสลาม ลักษณะของปอเนาะตามความหมายของสถานที่สอนและเรียนนี้ คือมีบ้านพักของผู้สอน ซึ่งเรียกว่า "โต๊ะครู" มีกระท่อมที่พักนักเรียน ตั้งอยู่เรียงรายอยู่ภายในบริเวณบ้านพักโต๊ะครู และมีอาคารสถานที่สอนเรียกว่า "บาลาเซาะห์" ในอดีตนั้นปอเนาะจะสอนด้านศาสนาเท่านั้น ในปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้มีการพัฒนาเรื่อย ๆ และมีการสอนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ โดยเริ่มมีการพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 1 (2504-2509)

ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ประเภทมาตรา 15 (2) ได้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จัดรูปการศึกษานอกโรงเรียน รัฐยังคงให้การอุดหนุนด้านเงิน บุคลากรและวัสดุอุปกรณ์ (2) ประเภทมาตรา 15 (1) ได้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่เปลี่ยนสภาพจากโรงเรียนประเภท 15 (2) เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ จัดเป็นรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียนประเภท 15 (1) โดยโรงเรียนประเภทนี้ รัฐจะให้การอุดหนุนด้านเงินเดือนครู และเงินพัฒนาการเรียนการสอน (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี : 2538)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของครูในการพัฒนาชนบท

สุรพงศ์ พูลสุวรรณ (2526) ได้วิจัยเกี่ยวกับบทบาททางการศึกษาของครูใหญ่ต่อการพัฒนาชุมชน ในพื้นที่ชนบทยากจนของเขตการศึกษา 11 พบว่า ครูใหญ่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เรียงลำดับดังต่อไปนี้คือ บทบาทในการสร้างเสริมความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และประชาชน บทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น และบทบาทด้านจัดกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชน นอกจากนั้น จากการศึกษายังพบอีกว่า ครูใหญ่ที่มีอายุแตกต่างกันจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกัน ปัจจัยในด้านประสบการณ์ และภูมิลำเนาของครูใหญ่ที่แตกต่างกัน ไม่มีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชน

สนอง คุณมาศ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้บริหาร โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านการส่งเสริมอาชีพ และด้านวัฒนธรรมและค่านิยมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จำแนกตามขนาดของโรงเรียน ประสบการณ์ในการบริหาร และที่อยู่อาศัยของผู้บริหารกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา 255 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ แต่ละด้านและโดยรวมเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการบริหารต่างกัน และผู้บริหารโรงเรียนที่มีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีบทบาทการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ แต่ละด้านและโดยรวมเฉลี่ยทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง

3. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ปานกลาง มีบทบาทการพัฒนาชุมชนมากกว่าและแตกต่างจากบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์มาก และผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดปานกลาง มีบทบาทมากกว่าและแตกต่างจากการพัฒนาชุมชน ของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุเทพ พงษ์ใหม่ (2529)ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการปฏิบัติตนตามโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช) กลุ่ม 2 รุ่น 1 เขตการศึกษา 9 " กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูสังคมศึกษาจำนวน 99 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่า ตนเองได้ปฏิบัติงานในด้านการสอนและอบรมนักเรียนในระดับมาก ด้านการให้ความรู้แก่ประชาชนในระดับปานกลาง ด้านการบริการชุมชนในระดับปานกลาง และระดับน้อย

ชัยวัฒน์ บุณทริก (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของอาจารย์วิทยาลัยครูในกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อการพัฒนาชนบท ผลการศึกษาสรุปว่า อาจารย์มีบทบาท ผลการศึกษาสรุปว่าอาจารย์มีบทบาทด้านให้บริการแก่ชุมชนมากกว่าอย่างอื่น บทบาทรองลงมาคือการทำนุบำรุงรักษาวัฒนธรรม ส่วนบทบาทที่พบค่อนข้างน้อยคือการวิจัย และการมีส่วนร่วมในโครงการ ในการดำเนินงานการพัฒนาชนบท พบว่าอาจารย์ได้ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่าอย่างอื่น โดยมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานรองลงมา ได้แก่การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการ

มานิจ จันโทริ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทร่วมพัฒนาชุมชนของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา คือ ผู้บริหารโรงเรียนครูในโรงเรียนมัธยมและผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองเห็นว่า โรงเรียนดำเนินบทบาทร่วมพัฒนาชุมชนได้ในระดับปานกลาง

สมบูรณ์ บุญฤทธิ์ (2532) ได้ทำการศึกษาบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ในโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ครูมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม รองลงมาคือการสาธารณสุข การเมืองและการปกครอง การศึกษาและเศรษฐกิจและอาชีพตามลำดับ สถานภาพส่วนบุคคลที่มีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูแตกต่างกันได้แก่ เพศ ภูมิลำเนาและการมีชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์ ในส่วนของตัวแปรทางด้านอายุ สถานภาพการสมรส วุฒิทางการศึกษา รายได้ต่อเดือนของครอบครัว ประสบการณ์ในการทำงาน การมีงานพิเศษนอกเหนือไปจากการสอน ระยะทางมาบ้านพักถึงโรงเรียน ระยะเวลาที่ใช้ในการทางจากบ้านพักถึงโรงเรียน และการมีความรู้พิเศษเกี่ยวกับวิชาชีพ มีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูไม่แตกต่างกัน

ศรัญยา บุนนาค (2526 :143) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ พบว่าศาสนามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้มาก โดยเป็นตัวแปรสำคัญที่สามารถจำแนกความแตกต่างในด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของกลุ่มผู้ที่นับถือศาสนาแตกต่างกันไป อย่างมีนัยสำคัญของสถิติ ผลการวิจัยที่กล่าวมานั้น ย่อมเป็นการแสดงว่าศาสนามีบทบาทที่สำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคม การที่ศาสนาจะมีบทบาทต่อเศรษฐกิจและสังคมนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความยึดมั่นผูกพันในศาสนา ถ้ามีความยึดมั่นผูกพันมากศาสนาก็จะมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตเพราะยึดศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต หรือศาสนาเป็นสรณะในการดำรงชีวิต จะเห็นว่าความยึดมั่นผูกพันในศาสนาของคนที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น จะนำหลักศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต